

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 37

Заснований в 1996 році

Рівне – 2007

ББК 74.20

О - 59

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 37. — Рівне: РДГУ, 2007. — 274 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психосоціального розвитку особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мігюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямицький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 9 від 29. 03. 2007 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2007

ЛІТЕРАТУРА

1. Основи практичної психології: Підручник / В.Г.Панок, Т.М.Титаренко, Н.В.Чепелева та ін. – К., 2006. – 536 с.
2. Панок В.Г., Рудь Г.В. психологія життєвого шляху особистості. – К., 2006. – 280 с.
3. Тодорів Л.Д. Психологічні умови формування життєвих перспектив у ранній юності (когнітивний аспект). – Автореф...канд.психол. н. – К., 2000. – 19 с.
4. Ямницький В. Життєтворчість особистості: системний підхід // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – Збірка наукових праць Східноукраїнського державного університету ім.В.І.Далі. - № 3 (11). – Луганськ, 2005. – С. 10-19.
5. Ямницький В. Психологія життєтворчої активності особистості: Монографія. – Одеса: СВД Черкасов М.П., Рівне: РДГУ, 2004. – 360 с.
6. Ямницький В. Розвиток життєтворчої активності особистості: теорія та експеримент: Монографія. – ПНЦ АПН України - СВД Черкасов М.П., Одеса, 2006. – 362 с.

Резюме. В статті розглядаються загальні напрями реалізації життєвих перспектив особистості з позицій концепції розвитку життєтворчої активності.

Summary. In the article it is considered general approaches to realization of the life prospects of a personality with position of the concepts of the development of life creation activities.

УДК:159.922.1-057.874

О.Б. ПЕТРЕНКО

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ ПЕРСПЕКТИВ У СТАРШОКЛАСНИКІВ

Резюме. В статті аналізується феномен “життєві перспективи”, особливості формування життєвих перспектив у старшокласників та їх гендерні відмінності.

Ключові слова: гендерні відмінності, ранній юнацький вік, старшокласники, життєві перспективи, юнак, дівчина.

Постановка проблеми. Уявлення людей про їхню життєву перспективу у наш час, коли в державі відбуваються динамічні зміни, що супроводжуються виявом кризових ознак в усіх сферах життя суспільства, набувають особливої гостроти. Це зумовлено низкою обставин. По-перше, функціональною роллю життєвих перспектив у цілісній структурі особистості; по-друге, динамічним характером цього особистісного утворення, його залежністю від конкретики життєвих ситуацій особистості на певному етапі її життєвого шляху. Життєва перспектива, на думку П.П.Горностая, - це спосіб усвідомленого, структурованого освоєння особистістю свого майбутнього [6]. Життєва перспектива – це соціально-психологічний компас, який орієнтує людину на її життєвому шляху, це дієвий стимулятор активності особистості в створенні і реалізації як соціального, так й індивідуального її життя.

Аналіз останніх досліджень показав, що проблема життєвих перспектив особистості досить активно розглядається вітчизняними (І.Є.Головахою, П.П.Горностаєм, С.Я.Карпіловською, Л.А.Лепіховою, Т.М.Титаренко, та ін.), та зарубіжними (К.О.Абульханова-Славською, Т.М.Березіною, С.В.Скутневою) вченими, причому здебільшого як механізм самоздійснення, самовизначення, самореалізації особистості [9].

Так, К.О. Абульханова-Славська пропонує розрізняти життєву, психологічну та особистісну перспективи як відмінні одне від одного явища. Причому психологічну перспективу вчена розуміє як здатність людини свідомо в когнітивному плані передбачати майбутнє, прогнозувати його, уявляти себе в цьому майбутньому, і ця здатність залежить від типу особистості. Так, у одних уявлення про майбутнє пов'язані за своїм характером з професійним вибором, у інших – з домаганнями у сфері особистісного життя (друзі, кохання, сім'я). Ці відмінності в різновиді перспектив зумовлені прагненням молодих людей до реалізації себе, у тих сферах життя, що найбільшою мірою відповідають їх ціннісним орієнтаціям. Особистісна перспектива відображає рівень зрілості особистості, потенціал розвитку, здатність до організації часу власного життя, готовність до майбутнього в теперішньому, настановлення на майбутнє. Життєва перспектива включає усю сукупність обставин та умов життя, що сприяють оптимальному особистісному просуванню, саморозвитку, самоактуалізації [1].

Питання, що пов'язані з розкриттям проблеми формування життєвих перспектив у юнацькому віці, досліджені та проаналізовані в роботах Н. С. Бондар, С. С. Волкова, Є.І.Головахи, І. В. Дубровіної, В.В. Пічуріна [9]. Так, проблеми ціннісних орієнтацій юнацького віку торкається Н. С.Бондар при дослідженні формування особистісної репрезентації життєвого шляху. Вона вважає, що юнацький вік є порою життєвого, соціально-рольового, професійного, особистісного, морального самовизначення та індивідуалізації (усвідомлення власної неповторності) [4]. До аналізу ціннісних орієнтацій старшокласників й студентів звертається В.В.Пічурін, досліджуючи структуру та динаміку життєвої позиції особистості. В основу життєвої

позиції особистості він ставить цінності. Осмислення особистістю диференційованості своєї системи цінностей виступає конкретним показником усвідомлення свого життєвого шляху, життєвої перспективи [9].

Взаємозв'язок життєвих перспектив і професійне самовизначення молоді аналізувався у працях Є.І.Головахи [5]. Проблему статевої динаміки формування життєвих планів вивчали Т.Брандулова та Н.Полетаєва [9]. Аналіз досліджень дозволяє констатувати, що до невивчених аспектів вищезокресленої проблеми відносяться гендерні відмінності формування життєвих перспектив у старшокласників.

Відтак, метою статті було уточнення психологічної сутності феномену “життєві перспективи” та аналіз даних про гендерні відмінності формування життєвих перспектив у старшокласників.

Основним завданням статті є встановлення різниці у побудові життєвих перспектив юнаками й юнками.

Вік ранньої юності є чи не найвідповідальнішим і найскладнішим періодом життя особистості. Найважливішою характеристикою ранньої юності виступає орієнтація на майбутнє, яка створює позитивний емоційний фон ставлення особистості до себе, стимулює її активність і є основою її розвитку. Усвідомлення свого місця в майбутньому, своєї життєвої перспективи є центральним новоутворенням психічного й особистісного розвитку в цьому віці.

У віці ранньої юності вибудовується життєва стратегія, яка спирається на рефлексію і співвіднесення своїх індивідуальних здібностей, статусних, вікових, індивідуальних і гендерних особливостей з вимогами суспільства. Ця стратегія спирається на тимчасову життєву перспективу, яка створювалась від дошкільного до юнацького віку. Життєвий шлях, який намітила для себе особистість, представляє собою не простонабір фіксованих бажаних життєвих позицій, а деяку гнучку лінію, пов'язану з реалізацією своїх очікувань в часі, співвідносну з рефлексією наявних можливостей [11, с.378].

Життєва перспектива ранньої юності в самому загальному вигляді визначається як приведення у відповідність своєї особистості, характеру, індивідуальності з вибраним способом самореалізації у суспільстві, серед інших людей. Вік дає для цього знання і розуміння самого себе, які приводять до усвідомлення того, що мистецтво життя не тільки у тому, щоб враховувати і реалізовувати свою індивідуальність, але й у тому, щоб індивідуальні можливості і досягнення ставали основою нового розвитку, відкриття в самому собі нових здібностей і якостей [11, с.378].

Життєві перспективи виникають, з одного боку, в результаті узагальнених цілей, котрі ставить перед собою особистість, як наслідок побудови “піраміди” її мотивів, становлення усталеного ядра ціннісних орієнтацій, які підпорядковують собі поодинокі прагнення, з іншого боку – це результат конкретизації цілей і мотивів. Безпосередній вплив на життєві цінності особистості справляють цілі та інтереси суспільства, ментальність, ідеологічні установки, моральні та правові норми, соціальні цінності. Життєві перспективи залежать від завдань, які визначаються об'єктивними умовами життя та ціннісними орієнтаціями старшокласника та умовно поділяються на: професійно-освітні (отримати цікаву улюблену роботу, підвищити свою кваліфікацію, отримати вищу освіту); суспільно-політичні (розширити свій політичний кругозір, брати участь в суспільному житті); романтико-пізнавальні (побувати в інших містах і країнах); особистісно-сімейні (знайти вірних друзів, створити сім'ю, виховати дітей справжніми людьми); матеріально-побутові (добитися гарного матеріального становища, отримати хороші житлові умови).

Критерієм успішної соціалізації в ранній юності є сформованість життєвих перспектив, як близьких, так і далеких, їх реалістичність, узгодженість життєвих перспектив, цілей і цінностей, активність і самостійність при формуванні життєвої перспективи, оптимізм.

“Шлях юнацького розвитку – це шлях соціалізації й засвоєння нових соціальних ролей, нерідко поєднаний з непевністю, непослідовністю, конфліктами та іншими труднощами рольового вибору”, - зазначає І.Кон [3, с.174]. Це етап формування почуття ідентичності на “противагу рольовій невизначеності особистісного Я” [3, с. 176]. В процесі соціалізації у людини формується певна життєва модель: система стійких значущих стосунків, поведінкові стереотипи, патерни, ієрархія звичних видів діяльності. Життєва модель обов'язково включає репертуар психологічних ролей. Ролі як функціональні одиниці соціальної поведінки людини (Шибутани Т., 1969) є одними з основних соціальних функцій особистості, вони є втіленням мети соціально значущої діяльності та поведінки людини, отже дуже тісно пов'язані зі смыслом життя. Психологічна роль неможлива без уявлення людини про себе як про суб'єкта ролі, а, отже, система ролей має істотне значення у формуванні “Я”- концепції особистості.

Плануючи своє майбутнє, старшокласники повинні мати адекватне уявлення про власний Я-образ у реальному світі. Як зазначає І.Кон: “Образ “Я” не просто відзеркалюється у формі уявлення чи поняття будь-яких об'єктивних даних і незалежних від ступеня своєї усвідомленості властивостей, а соціальною настановою, ставленням особистості до самої себе” [8, с.63]. Молоді люди мусять засвоювати нові соціальні ролі на основі вкрай обмеженого життєвого досвіду. Головні з цих ролей – ролі чоловіка і жінки, виконання яких може бути успішним тільки тоді, коли це відповідає соціальним очікуванням. Я-образ створюється на основі “ставлення людини до себе як до чоловіка або жінки, усвідомлення і прийняття власної статевої приналежності, засвоєння стереотипів маскуліності і фемінінності” [13, с.122]. Тільки “приймаючи власну стать, розуміючи її переваги й обмеження, людина відчуває себе більш щасливою, живою, реальною...” [13, с.122]. Виходячи з наведеної тези, розуміємо, що „життєві плани, в точному сенсі цього слова, виникають тільки тоді, коли предметом міркувань стає не лише кінцевий результат, але і способи його досягнення, шлях, яким має намір йти людина, і ті об'єктивні та суб'єктивні ресурси, які їй будуть потрібні” [8, с.142].

Серед великої кількості ролей, що їх засвоює людина, для нормальної соціалізації особистості велике значення мають гендерні ролі. Ці ролі тісно пов'язані з усвідомленням себе представником певної статі і з нормативами поведінки, характерної для представників цієї статі. Гендерні ролі тісно пов'язані із гендерною ідентичністю особистості. Гендерна ідентичність є, у свою чергу, важливим фактором опрацювання інформації про себе та інших [10, с. 605].

Усвідомлення та адекватне сприйняття своєї гендерної ідентичності є передумовою досягнення особистістю життєвого успіху, набуття життєвої компетентності. Гендерна ідентичність, тобто уявлення особистості про свою стать, формується під впливом таких чинників, як гендерні норми, стереотипи, правила поведінки. Вивчення гендерних особливостей життєвих перспектив старшокласників сприяє кращому розумінню їх ціннісного простору, розширює наукові знання про цей віковий період життя людини.

Більшість юнаків і юнок мають близькі і далекі життєві перспективи, і в залежності від того, як ці перспективи реалізуються, стають або щасливими, впевненими у своїх силах, або втрачають перспективу, розчаровуються. Життєві перспективи – фактор суб'єктивний. Вони формуються і змінюються у свідомості людей, а свідомість є відображення буття. Життєві перспективи старшокласників формуються під впливом насамперед особистих, а через них, опосередковано, і суспільних потреб. Старшокласники, вирішуючи проблему професійного самовизначення, вибору життєвого шляху, виходять з головних життєвих позицій, переконань, ідеалів, ціннісних орієнтацій. Одночасно вони “приміряють” ці позиції і переконання, цінності та ідеали до свого майбутнього життя і тим самим глибше усвідомлюють їх.

Нами у 2006 році було проведено дослідження життєвих перспектив 59 одинадцятикласників Здолбунівської ЗОШ № 1. У дослідженні життєві перспективи нами визначались як сукупність шляхів, засобів і методів досягнення життєвих цілей, які висуваються на майбутнє в процесі життя. Ці шляхи і засоби визначаються, з однієї сторони, об'єктивними умовами, з іншої – ціннісними орієнтаціями особистості, які лежать в основі формування змістовно і хронологічно узгодженими життєвими планами.

Розроблення методики дослідження проводилось з урахуванням складності та багатоплановості життєвих перспектив. Змістова наповненість життєвих перспектив досліджувалася за допомогою методики незакінчених речень Ж.Ньютона, вивчення ціннісних орієнтацій проводилося за методикою М.Рокіча та спеціально складених анкет. Результати фіксувались за гендерними ознаками.

Так, життєві перспективи розподілялись нами за трьома напрямками: “реальність”, “мрії”, “необхідність”. Як свідчать результати дослідження, у більшості юнаків і дівчат програми на майбутнє ідентичні за своїм змістом. Це, напевно, пояснюється тим, що досліджувані належать до однієї вікової категорії, однієї культури, вони є українцями і проживають у місті.

Однак ієрархія цінностей у юнаків і дівчат є різною. Саме ранній юнацький вік є сензитивним для утворення ціннісної орієнтації як стійкого елемента життєвої перспективи. Основними характеристиками ціннісних орієнтацій є їх зміст та ступінь сформованості ієрархічної структури. Нами було проведено порівняльний аналіз ціннісних орієнтацій хлопців і дівчат. Результати свідчать, що в реальності у хлопців на першому місці стоїть цінність “зробити з себе справжню людину”, в дівчат же на першому місці – “кохана людина”; на другому місці в хлопців – “вірний, надійний друг”, тоді як в дівчат – це “авторитет і пошана товаришів”. Третє місце в хлопців займає цінність “улюблена і цікава робота”, у дівчат, відповідно, цінність “зробити з себе справжню людину”.

У мріях хлопців на перше місце виходить цінність “улюблена і цікава робота”, хоча в реальності вона займала останнє місце. На другому місці в хлопців, як і раніше, залишається “вірний, надійний друг”. У дівчат ця цінність в мріях стоїть на першому місці, а друге місце дівчата віддали “коханій людині”. На третьому місці і у дівчат, і у хлопців розташувалася цінність “зробити з себе справжню людину”.

Істотні гендерні відмінності ми прослідковуємо в графі “необхідність”. Хлопці незмінно ставлять на перше місце “улюблену і цікаву роботу”, а дівчата – цінність “вірний, надійний друг”. “Улюблена і цікава робота” займає в дівчат друге місце. Хлопці ж на друге місце ставлять “справу, яка буде найважливішою в житті”. І, нарешті, на третьому місці у хлопців “гроші для розваг”, у дівчат – “авторитет і пошана товаришів”.

Аналізуючи і порівнюючи цінності в графах “реальність” і “необхідність”, можна побачити, що вони помітно змінюються. Те, що є зараз, в реальності, не відповідає або частково відповідає тому, що потрібно для майбутнього життя. Це простежується як в хлопців, так і у дівчат. Аналіз цінностей, що вважаються найкращими респондентами двох груп, показує, що можна виділити блок незмінних цінностей, які повторюються: “улюблена і цікава робота”, “зробити з себе справжню людину”, “вірний, надійний друг”. Ці цінності можна віднести до базових цінностей старшокласників.

Трансформації, які проходять у суспільстві істотним чином вплинули на всі сфери життя суспільства. Прагматизм останніх років життя прямо торкнувся і особистих перспектив старшокласників (ближніх і дальніх). Як показує аналіз отриманих результатів, за анкетною визначення ближніх і дальніх перспектив, запропоновану С.В.Скутневою [12], з одного боку у старшокласників посилюється прагматизм, прагнення до матеріального достатку, причому, як у юнаків (17,6%), так і у дівчат (18,6%). З іншого, ці тенденції не відсувають на задній план традиційні цінності: цікава робота (юнаки – 13,1%, дівчата – 14,4%), гарні стосунки в сім'ї (11,6% і 13,3%), вірні друзі (11,3% і 10,5%).

Цікаво відмітити, що американський вчений Р.Інгланд домінування матеріальних цінностей пояснює безпосередніми соціально-економічними умовами життя. На його думку, люди схильні надавати більше

значення тим потребам, яких їм бракує. І тільки, коли первинні економічні та психологічні потреби задоволені, цінності, які на них базуються, втрачають своє значення і поступаються місцем іншим [7]. Саме тому, на нашу думку, у сучасному суспільстві у старшокласників домінують цінності матеріального світу. Найбільше гендерні відмінності відмічаються у прагненні “поїздити по світу” (6,1% у хлопців і 8,0% у дівчат), досягти гарних стосунків у сім’ї (11,6% - хлопці, 13,3 - дівчата), задоволеність у коханні, інтимному житті (7,2% - хлопці, 8,8% - дівчата).

У далеких життєвих перспективах нами зафіксовані такі гендерні відмінності. Для дівчат характерною є роздробленість у мріях, в той час, коли мрії юнаків носять однорідний характер і пов’язані з досягненнями на роботі. Жінки мріють про заміжжя і кар’єру, причому переваги надають шлюбу. Тільки 18% дівчат пов’язують свої мрії лише з успіхами на роботі. В той же час 15,3% юнок мріють про шлюб і кар’єру одночасно. Мріють присвятити себе сім’ї лише 2,8% дівчат, у той час, коли 61,6% юнаків бажають, щоб їхня дружина займалась домашнім господарством і вихованням дітей. Ці відмінності, на нашу думку, пов’язані з культурою суспільства, гендерними стереотипами, різною мотивацією. Так, при прийнятті рішення хлопці спираються на “треба”, а дівчата на “повинні”. Відповідно, можна констатувати тенденцію пріоритетів дівчат на користь професійної сфери, ігнорування ними гендерних стереотипів суспільства. Гендерні відмінності прослідковуються і у близьких життєвих перспективах старшокласників. Так, продовжити освіту планують 36,6% дівчат і лише 26,4% юнаків. Відкрити свою справу мріють 18,8% хлопців і 10,8% дівчат, планують працювати в комерційних структурах 16,6% юнаків і 8% юнок. В державних структурах прагнуть працювати 33% юнаків і 67% дівчат. Можна припустити, що дівчат приваблює почуття впевненості в стабільності державних структур, або ж вони відчувають неготовність працювати у комерційних структурах.

Таким чином, на фоні прагматизму особистісних орієнтирів старшокласників у свідомості дівчат проходить поступовий перехід від традиційної моделі “чоловіка годувальника і жінки-частково домогосподарки” до моделі “двох годувальників / двох господарів дому”, а для юнаків лишається характерною наступність головних елементів традиційного культурного ідеалу гендерних стосунків. В сучасному суспільстві від дівчат вимагається “відповідність” нетрадиційній моделі поведінки (оскільки професійна зайнятість поза домом стала невід’ємною частиною типової життєвої стратегії жінки) при одночасному збереженні цілком патріархатної системи уявлень про жіночість і жіноче призначення (сім’я, шлюб, діти).

Юнацький вік характеризується тим, що реалізація значимих для цього віку життєвих перспектив здійснюється в таких життєвих сферах, як навчання і освіта, сфера захоплень, професійна діяльність. Плани юнаків і дівчат спрямовані на підвищення рівня своєї освіти, розширення світогляду, професійну діяльність і розв’язання пов’язаних з нею проблем. При цьому для юнаків більш характерним є прагнення до реалізації себе у сфері професійної діяльності, а дівчата більш спрямовані на реалізацію себе у сфері інтимно-особистісних стосунків, сім’ї.

Висновки. Таким чином, з проведеного нами дослідження, ми зробили наступні висновки: життєві перспективи старшокласників зумовлені гендерною приналежністю. Для хлопців життєві перспективи базуються на цінностях соціальної успішності, а для дівчат – на цінностях соціальної взаємодії.

Кількість юнаків, які перебувають на високому рівні формування життєвих планів, значно поступається жіночому показникові. Найбільш несформованими в групі юнаків є уявлення, що стосуються інтимно-особистісної сфери і проблем створення сім’ї. Це багато в чому пояснюється тим, що молоді люди відчувають невпевненість у собі, що обумовлює закомплексованість, почуття страху з наступною фрустрацією, яка обумовлює надбання молодими людьми рис залежної поведінки.

Життєві плани дівчат є більш усвідомленими і психологічно зрілими, що свідчить про більшу пристосованість осіб жіночої статі до реального життя, його вимог.

Таким чином у життєвих перспективах відтворюється процес створення жінкою і чоловіком бажаного майбутнього, гендерний спосіб самопрогнозування, самоактивації та самозаохочення.

Вважаємо, що один з важливих напрямів формування життєвих перспектив старшокласників сьогодні пов’язаний з тим, як буде розв’язуватись конфлікт між приватно-орієнтованою моделлю жіночої поведінки і цінностями індивідуального успіху, які все більше сприймаються самими дівчатами, що може стати предметом подальших досліджень життєвих перспектив старшокласників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
2. Альбуханова-Славская К.А., Березина Т.Н. Время личности и время жизни.- СПб., 2001. - 435 с.
3. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание.- М.: Прогресс, 1986. - 420 с.
4. Бондар Наталя Євгенівна. Формування особистісної репрезентації життєвого шляху в юнацькому віці: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / АПН України; Інститут психології ім. Г.С.Костюка. — К., 1998. — 17 с.
5. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи.- К.: Наукова думка, 1988.
6. Горноста́й П.П. Життєві ролі та життєтворчість / Наукові студії з соціальної та політичної психології. Вип. 5(8).- К., 2002. - С. 81-91.

7. Ингланд Р. Постмодерн: меняющиеся ценности и изменяющиеся общества // Политические исследования.- 1997.-№ 4.- С.25-26.
8. Кон И. С. Психология ранней юности. М.: Просвещение, 1989. – 255 с.
9. Полетаева Н.А., Брандулова Т.Ю. Половозрастная динамика формирования жизненных планов. / Психология у XXI столітті: перспективи розвитку. Матеріали УІ Костюківських читань. 28-29 січня, 2003р.- Т.ІІ.- Київ, 2003.-403с., с.136-142.
10. Психологическая энциклопедия. 2-е изд. / Под ред. Р. Корсини, А. Ауэрбаха. - Спб.: Питер, 2003. – 1096 с.
11. Сапогова Е.Е. Психология развития человека.-М.: Аспект Пресс, 2001.- 460 с.
12. Скютнева С.В. Гендерные аспекты жизненного самоопределения молодежи // Социс.-2003.- №11.- С.73-78.
13. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. - К.: Либідь, 2003. – 376 с.

Резюме. В статті аналізується феномен «жизненные перспективы», особливості формування життєвих перспектив у старшокласників і їх гендерні відмінності.

Summary. It is analyzed the phenomenon, life prospects, the peculiarities of the formation of life prospects of senior pupils and their gender differentiations in the article.

УДК: [613.86:364.266] – 057.875

О.В. КОРНІЄНКО

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОСОМАТИЧНОГО ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ-ЮНАКІВ

Резюме. У статті розглянута проблема стресогенних факторів студентського середовища та їх впливу на психосоматичне здоров'я юнаків першого курсу: психологів, соціологів та соціальних працівників, курсантів-психологів Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. Проведена апробація чотирьох блоків психодіагностичних методик для оцінки особливостей психосоматичного здоров'я юнаків.

Ключові слова: стрес-фактори психосоматичного здоров'я, студентське середовище, індивідуально-групова психодіагностики, самооцінка здоров'я.

Постановка проблеми. Психосоматичне здоров'я студентів визначається наявністю стресогенних факторів студентського середовища, таких як ситуації іспитів, періоди соціальної адаптації–завершення навчання у школі і вступ до вищого навчального закладу за один поточний рік, необхідність професійного самовизначення у майбутньому професійному середовищі. Стрес та його наслідки складають серйозну загрозу психосоматичному здоров'ю індивіда. Особливо це стосується молодіжного та студентського періоду життя людини, коли особистісні ресурси здаються невичерпними, а оптимізм відносно власного здоров'я переважає над турботою за ним. Значна орієнтація на переживання теперішнього, висока мотивація досягнень витісняють із свідомості студента можливі побоювання, пов'язані з наслідками тривалого стресу. Студентський вік характеризується багатоманітністю емоційних переживань, що відображається у стилі життя, що виключає турботу про власне здоров'я, оскільки така орієнтація традиційно приписується старшому поколінню і оцінюється молодою людиною як „неприваблива” та „сумна”. У цей час обмежені, також, здібності до релаксації та відпочинку завдяки тим же переконанням про невичерпність власних фізичних та психічних ресурсів. Період активного входження до нового соціального середовища супроводжується діями, спрямованими на отримання визнання та високого статусу у групі студентів-ровесників. При цьому використовуються різні засоби, що не завжди відповідають профілактиці здоров'я (нікотин, алкоголь, наркотики). Спроби завоювання свого місця серед ровесників часто пов'язані з ризикованою поведінкою, бажанням будь-якою ціною досягти цього визнання Г. Никифоров [6], А. Antonovsky [8].

Слід урахувати ще й те, що більша частина студентської молоді вже має певні захворювання, які розвинулися у попереднівікові періоди. Яскравим підтвердженням цієї думки може слугувати дослідження, проведене Г.Кривошеєвою [3]. Аналіз захворюваності студентів 15 вищих навчальних закладів такого індустріального міста, як Донецьк, виявив п'ять груп захворювань, які зустрічаються найбільш часто: 1) органів зору; 2) опорно-рухового апарату; 3) нервової системи; 4) органів дихання; 5) шлунково-кишкового тракту. При цьому було встановлено тенденцію до їх збільшення. Так, у студентів Донецька захворюваність шлунково-кишкового тракту в 1997–1999 рр. збільшилась у 2,5 рази порівняно з 1996 р.; нервової системи – у 1,52 рази; на вегето-судинну та нейроциркуляторну дистонію – в 1,5 рази. Усі перелічені вище хвороби головним чином набуті під час навчання у школі, а потім - у вищих навчальних закладах.

Велика увага в науковій літературі приділяється такому важливому питанню як психофізіологічне напруження і зараз воно виступає не тільки головним фактором захворювання нервової системи, але й однією з основних причин серцево-судинних хвороб, бронхіальної астми, виразок шлунково-кишкового тракту, порушень гормональної рівноваги і т.п.

Як вважає американський дослідник R. Grainger [9], фізичне та психічне здоров'я людини становить єдине ціле. Він визначає "психічне здоров'я" (mental health) як адаптивний контроль способу мислення, почування й

З М І С Т

<i>Від редакції</i>	3
Ямницький В.М., Литвиненко С.А. Життєві перспективи особистості в контексті психології життєтворчості.....	4
Петренко О.Б. Гендерні відмінності формування життєвих перспектив у старшокласників.....	6
Корнієнко О.В. Індивідуально-психологічні особливості психосоматичного здоров'я студентів-юнаків.....	10
Безкоровайна О.В. Особистісне самоствердження у контексті професійного вдосконалення і життєвих перспектив у ранньому юнацькому віці.....	15
Артемова О.І. Професійне становлення і розвиток креативної особистості майбутнього педагога.....	19
Безлюдна В.І., Осьмак Л.П. Динамічні аспекти життєвої перспективи особистості у період переходу від підліткового до раннього юнацького віку.....	22
Блинова О.Є. Гендерні аспекти психологічного здоров'я.....	25
Бордюк В.М., Бабак К. Ціннісно-смилова природа самовизначення старшокласника.....	28
Вакарєв Є.С. Психологические особенности гендерной интерпретации парфюмерных запахов.....	31
Воробйов А.М. Концептуальні основи формування соціально активної особистості майбутніх вчителів у розвиваючому виховному просторі педагогічного університету.....	36
Галецька І.І., Пендюр А.В. Психологічні чинники професійної ідентифікації студентської молоді.....	39
Главінська О.Д. Життєві цінності особистості.....	43
Демчук О.О. Соціально-психологічна компетентність особистості та її психологічні прояви.....	46
Дружиніна І.А. Феномен ідентичності та ідентифікації в руслі сучасних психологічних досліджень.....	48
Димченко Н.С. Розвиток особистості менеджера як психологічна проблема.....	52
Долгих А.А. Неусвідомлена релігійність особистості як психологічний феномен.....	55
Завгородня О.В. Питання ціннісного становлення художньо обдарованої особистості.....	58
Завгородня О.В., Курганська Л.О. До проблеми збереження психологічного здоров'я дитини.....	64
Ісасва Є.С. Вплив хвороби на становлення життєвих перспектив особистості.....	70
Івашкевич Е.З. Методологічні засади підготовки практичних психологів у вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації.....	73
Камінська О.В. Психологічний аналіз феномену самоставлення в юнацькому середовищі.....	78
Кардаш Г.М. Моральне вдосконалення студентської молоді у контексті життєвих перспектив.....	83
Кашпур Ю.М. Наукова інтерпретація узагальнених гендерних та сексуальних стереотипів: їх вплив на розвиток фізичного образу „Я” підлітка.....	86
Кобильнік Л.М. Динаміка особливостей самоактуалізації особистості майбутніх психологів і педагогів.....	89
Ковалевич В.В. Психосоціальний розвиток особистості: формування життєвих перспектив у контексті естетичних цінностей.....	94
Корчакова Н.В. Самопрезентаційна складова монологічного виступу.....	97
Косарєва О.І. Вплив подружніх стосунків на особистісний розвиток дитини.....	100
Кириченко Н.А. Переживання буденності як елементарна форма життєтворчості особистості в юнацькому віці.....	103
Кравчук М.М. Формування особистісного цілепокладання, як елемента життєвої перспективи підлітків з девіантною поведінкою.....	109
Мазяр В.М. Особливості розвитку мислення школярів на уроках світової літератури.....	113
Марковець Г.В. Критерії транспективної діагностики особистісного зростання і соціальної спроможності сучасної людини у розумінні практичних психологів.....	116
Марковець Л.М. Динаміка моральних цінностей майбутніх психологів як показник їх особистісного зростання у процесі професійного становлення.....	120
Матейко-Калиній Н.М. Особливості емоційного реагування на життєві ситуації у дітей, які мешкають в зоні посиленого радіоекологічного контролю.....	127
Мешко Г.М., Мешко О.І. Формування компетентності здоров'я збереження майбутніх учителів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін.....	130
Михальчук Н.О. Культурологічно орієнтоване навчання студентів іноземної мови.....	133
Назарець Л.М. Пізнавальний інтерес як складова самосвідомості підлітків.....	138
Ніколайчук Г.І. Загальні моделі породження вислову у структурі мовленнєвої діяльності.....	141
Ніколайчук І.О. Проблема авторських новотворів у парадигмі породження та сприймання вислову.....	146
Оселедько О.О. Цілепокладання як чинник професійно-особистісного зростання майбутніх практичних психологів на етапі вузівської підготовки.....	151
Островська О.І. Професійний діагноз як складова багатоосового психологічного діагнозу при параноїдній шизофренії.....	154
Осьмак Л.П. Психологічні особливості життєвої перспективи вагітних жінок.....	157
Павелків В.Р. Теоретичний аналіз головних підходів до дослідження агресії та агресивної поведінки.....	161
Панасюк М.М. Шляхи пониження рівня навчального стресу в студентів.....	166
Пісоцький О.П. Тренінг базових когнітивних стилів майбутніх психологів як чинник їх професійного	

самовдосконалення.....	169
Поліщук Н.В., Панченко М.С., Панченко І.М., Мосісвич О.С. Загроза духовного зубожіння молоді.....	173
Попчук О.В. Професійна культура менеджера: проблеми та перспективи формування.....	176
Потапчук Т.В. Підготовка студентів до роботи з хоромим колективом.....	179
Прокоф'єва О.О. Вплив неконструктивних настанов на готовність до особистісного зростання майбутніх педагогів.....	182
Розова Т.М. Професійна спрямованість як умова розвитку комунікативних здібностей у майбутніх психологів.....	188
Романюк В.Л. Біоетичні аспекти онтогенезу особистості.....	193
Рудюк О.В. „Реконструкція” суб'єктивного психологічного простору безробітних методом багатомірного шкалювання.....	196
Рудь Г.В. Особливості емоційного забарвлення ментальних карт життя старшокласників та студентів.....	199
Савуляк В.О. Формування образу майбутньої професійної діяльності як детермінанта особистісного розвитку.....	206
Сеньовська Н.Л. Саморегуляція як засіб професійного всамодосконалення вчителя.....	209
Сеньчук О.В. Прояви психологічних труднощів студентів у процесі вивчення іноземної мови та шляхи їх подолання.....	212
Скляр П.П. Формування управлінської культури інженера як ймовірна складова трансформації його професійної підготовки.....	215
Смалько М.Ф. Поняття „норма” у розумінні музичної обдарованості.....	219
Співак В.І., Гаврилов О.В. Особливості консультування старших школярів з питань самовизначення, вибору професії та життєвих планів.....	222
Сторож О.В. Теоретичний аналіз життєвого шляху особистості за регулятивно-детерміністською концепцією.....	225
Сулжук А.Ф. Професійний особистісно-орієнтований підхід у підготовці конкурентоспроможного фахівця.....	229
Турецька Х.І. Аналіз підходів до розуміння ідентичності у психологічній науці.....	232
Уличний І.Л. Особливості реалізації профорієнтаційного проекту у навчально-виховному процесі школи.....	236
Ульяновська Л.П. Використання активних методів навчання у підготовці майбутніх хормейстерів.....	241
Фалько Н.М., Вовчак Н.А. Використання соціально-психологічного тренінгу у роботі практичного психолога з акцентуйованими підлітками.....	244
Хупавцева Н.О. Формування комунікативних умінь педагога.....	247
Чорнописка О.П. Динаміка ставлення чоловіків та жінок до дошлюбних та позашлюбних сексуальних стосунків у США, СРСР, Росії, Україні, Німеччині у другій половині 20 ст.....	251
Юрченко В.М., Волощук О.О. Професійний стрес як негативний фактор вдосконалення педагогічної діяльності.....	254
Юрченко В.М., Грищук М.М. Вікові кризи у дітей та підлітків у контексті формування їх до невротичних станів та життєвих перспектив.....	257
Ягьяєва С.В. Професійна само ідентифікація майбутніх психологів як форма вияву особистісного зростання.....	261
Яцюрик А.О. Розвиток суб'єктності особистості в процесі читання художньої літератури.....	264
Відомості про авторів.....	270

Наукове видання

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 37

Заснований у 1996 р.

Редактор збірника Воробйов А.М.
Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Кравчук В.Ю.
Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 02.04.2007 р. Підписано до друку 9.04.2007 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,14. Обл. вид. арк. 29,57. Замовлення № 25/1 Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 37. — Рівне: РДГУ, 2007. — 274 с.**

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психосоціального розвитку особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20